

De geboortekaarten van het Fonds De Brouwer: een analyse van de boodschap in tekst en beeld

Undistinguished art can make interesting history. Pictures are sometimes like documents, conveying messages about the events or people they delineate and themselves needing to be carefully "read" by reference to written sources¹.

Elly Baus

Inleiding en dankwoord

We kennen het Fonds De Brouwer (geschonken aan het documentatie- en studiecetrum voor familiegeschiedenis te Merksem) van het artikel van Gerd Gentjens, *Vlaamse Stam*, 53ste jaargang, juli-september 2017 (p.369-371). Dit Fonds bevat naast bidprentjes ook een 1.300 geboortekaartjes, daterend van 1933 tot 2000. Centrummedewerkster Hilde De Boeck sorteerde de kaarten chronologisch en er werd een alfabetische lijst opgemaakt. Maar er valt zoveel meer informatie uit deze unieke verzameling te puren, zeker omdat ze een periode van 67 jaar overspant, meer dan een halve eeuw "cultuur van alle dag".

Van eind december 2016 tot eind december 2017 werden al de kaartjes stuk per stuk, letterlijk onder de loep genomen. Wat hierna volgt is een beschrijving van de methode van samenvatting van dit corpus in Excel. De keuze voor een Excel-tabel heeft voor- en nadelen. Het werkt vlot, maar het beperkt onze mogelijkheid tot beschrijving; toch vinden we dit de beste manier om het tot een werkbaar geheel te brengen voor de genealogisch geïnteresseerde. Door een korte resumé met sleutelwoorden, kregen we snel een overzicht qua thema en iconografie; een geheugensteun én catalogus om met de gegevens van de 1.333 borelingen aan de slag te gaan. Op latere datum bespreken we enkele belangrijke thema's in een reeks bijdragen in *Vlaamse Stam* onder de hoofding "Geboortekaartjes uit het Fonds De Brouwer". Hierin zullen we onze bevindingen inhoudelijk uitdiepen: want de weelde van informatie valt niet zomaar te vatten in één artikel.

Uiteraard zijn de geboortekaarten zelf (corpus) steeds te raadplegen in het documentatie- en studiecetrum voor familiegeschiedenis in de Van Heybeeckstaat 3, 2170 Merksem. De nieuwsgierigen sturen vooraf een

e-mail naar administratie@familiekunde-vlaanderen.be, zo weet men zeker dat de 3 dozen met kaarten tijdens de normale openingsuren ter beschikking staan, vermits er continu aan gewerkt wordt. Het gecatalogeerde corpus (de 'Excel-file') kan men permanent bekijken in het digitale archief van het centrum; aan de hand hiervan zal de onderzoeker snel de gezochte informatie in de drie verzamelbakjes kunnen lokaliseren. Een woord van dank is hier op zijn plaats, ten eerste aan mijn voorgangers die orde hebben geschapen en alles overzichtelijk hebben gemaakt, ten tweede aan de centrumdirecteur Jan Vanderhaeghe, die mij toestond vrij over het materiaal te beschikken, aan Jan Geypen voor zijn raad en technische ondersteuning en ten slotte aan Michael Windross, mijn echtgenoot, voor zijn medewerking.

Het corpus: de 1.330 geboortekaartjes van het Fonds De Brouwer

De geboortekaartjes dateren van 1933 tot en met 1999. Bepaalde periodes zijn echter in grotere aantallen aanwezig (zie schema van jaartallen en aantallen achteraan in dit artikel). Van 1953 klimt het aantal kaartjes van 49 stuks per jaar tot 83 stuks in 1961, 87 stuks in 1962, om daarna langzaam terug af te zakken. We zien dat vooral de jaren vijftig en zestig goed vertegenwoordigd zijn in de verzameling. Dit betekent echter dat van 1933 tot 1950 en van 1974 tot 1999 de oogst zeer karig is. We bedoelen hiermee dat het Fonds De Brouwer is wat het is en we moeten voorzichtig zijn om te veralgemenen. Onze studie is dan ook geen wetenschappelijk werk over dé geboortekaartjes in België: onze uitspraken gaan alleen over onze bevindingen binnen het corpus.

¹ M. ASTON, *The King's Bedpost: Reformation and Iconography in a Tudor Group Portrait*, Cambridge University Press, 1993.

De indeling

Om het geheel te verduidelijken geven we nu een tabel met de hoofdingen van de gebruikte kolommen.

- 1 Jaar
- 2 Aantal kaartjes voor dat jaar
- 3 Voornaam boreling
- 4 Familiennaam boreling
- 5 Voornaam vader
- 6 Beroep
- 7 Voornaam moeder
- 8 Familiennaam moeder
- 9 Plaats van geboorte/woonst
- 10 Naam van de peter
- 11 Naam van de meter
- 12 Aantal kinderen in de familie, incl. boreling
- 13 Terminologie in verband met de geboorte
- 14 Terminologie in verband met het doopsel
- 15 Extra informatie (spreuken, gedichten, meestal op de linkerbinnenkant van een dubbel kaartje)
- 16 Beschrijving afbeelding
- 17 Info over de afbeelding (ontwerper/uitgeverij/serie nummer)

Uiteraard heeft ook elke rij automatisch een nummer, zo kunnen we de kaarten in alle discretie bespreken en zijn ze toch makkelijk terug te vinden.

De functie van het geboortekaartje: meer dan een "faire-part" of gelegenheidsdrukkel²

Every form of communication (...) carries more informational baggage than any of its originators realise And this excess content is cultural³.

Een opsplitsing in de bovenstaande kolommen maakte het ons mogelijk een grondig beeld te vormen 'hoe' de ouders zich kenbaar wilden maken aan hun omgeving, want ze maakten op een bepaald ogenblik een bewuste keuze, ze hebben wellicht genoeg tijd gehad om erover na te denken. Ze profileren zich tegenover de buitenwereld: we lezen hun familiesamenstelling, hun verwachtingen, wensen ten overstaan van hun kinderen. Het is hun visitekaartje; voor zichzelf, hun familie en vrienden.

Al deze families leven tegen de achtergrond van een sociaal, cultureel, politiek en economisch kader. Zal hun nieuwe telg binnen deze verwachtingen passen, wordt deze wens eigenlijk geuit? Over meer dan een halve eeuw kunnen we brede patronen en thema's herkennen. Het geeft een basis voor toegepaste familiekunde, aan de hand van tekst en beeld.

2 Jozef Weyns gebruikt deze term in zijn artikel "Over de opvatting van geboorte-aankondigingen", *Ons Heem*, XI, 5, 1957.
3 P. COBLEY en L. JANSZ, *Introducing Semiotics*, Icon books, 1999.

Een reeks onderwerpen en vragen dringen zich op, waar we niet steeds een antwoord op zullen vinden, maar die toch het beschouwen waard zijn en verband houden met de keuze van deze teksten en afbeeldingen. De geboortekaartjes zijn in hun totaliteit een "visuele boodschap". Wij maken een onderverdeling in enerzijds het geschreven geheel (de aankondiging, verzen enz.), namelijk van kolom 1 tot en met 15, dus "de tekst" en de gebruikte afbeeldingen, kolom 16, dus "het beeld". We zullen deze termen steeds in onze bespreking gebruiken. We zijn vooral geïnteresseerd in de wisselwerking tussen beide aspecten: de boodschap is een combinatie van tekst en beeld.

Vakliteratuur

Eigenaardig genoeg blijken de pogingen om dit onderwerp uit te diepen zeer beperkt. Toch zijn er een aantal belangrijke studies en dissertaties over geboorte- en doopkaartjes, zoals de onuitgegeven thesis van Adelheid De Bruyne, *Een bijdrage tot de studie van geboorte- en doopgebruiken in Brugge met nadruk op de geboortegrafiek* (1981)⁴ en een samenvatting van haar werk, gepubliceerd in Oostvlaamse Zanten, *Algemeen overzicht van een eeuw geboortegrafiek* (1982)⁵. Het artikel van René Haeseryn, *Nieuwe tendensen in de Vlaamse gebruiken omtrent geboorte en doop* (1991)⁶, geeft een kort, duidelijk beeld van de veranderende trends. Haeseryn verwijst hierbij naar het werk van Jozef Weyns, *Over de opvatting van geboorte-aankondigingen*⁷.

Julien van Remoortere (2011) besteedt veel aandacht aan de gebruiken rond geboorten, hun herkomst en evolutie, maar slechts één bladzijde aan geboortekaartjes⁸. Hij verwijst naar het werk van Carine Steverlynck (2000) waarin de schrijfster onder andere de historische thematiek rond het geboren worden behandelt. Echter ook zij wijdt slechts één bladzijde aan de geboortekaartjes. Het is wel interessant dat ze kort zinspeelt op "de verhulling van de seksualiteit" door het gebruik van symboliek, zoals de ooievaar⁹.

Veel publicaties schenken aandacht aan gewoonten die deels verloren zijn gegaan en ons alleen nog uit mondelinge bronnen resten: "Beschuit met muisjes" van Ineke Strouken (1991)¹⁰ en "Suikerbonen en Beschuit met muisjes, eetgewoonten bij sleutelmomenten in het leven" (2005)¹¹, waarin interviews als basis dienen voor het

4 A. DE BRUYNE, *Een bijdrage tot de studie van geboorte- en doopgebruiken in Brugge met nadruk op de geboortegrafiek*, Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1981.

5 A. DE BRUYNE en R. VAN DER LINDEN, *Oostvlaamse Zanten*, LVII, 5, 1982.

6 R. HAESERYN, "Nieuwe tendensen in de Vlaamse gebruiken omtrent geboorte en doop", *Liber Amicorum voor Prof. J. Van Haver*, Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde, 1991.

7 J. WEYNS, "Over de opvatting van geboorte-aankondigingen", *Ons Heem*, XI, 5, 1957.

8 J. VAN REMOORTERE, *In de tijd dat nog kindjes gekocht werden*, Lannoo, 2011.

9 C. STEVERLYNCK, *Als de ooievaar komt*, Lannoo, 2000.

10 I. STROUKEN, *Beschuit met muisjes*, Uitgeverij Kosmos, 1991.

11 A.-J. BIJSTERVELD, E. NIESTEN, Y. SEGERS en I. TEEN, *Suikerbonen en Beschuit met muisjes, eetgewoonten bij sleutelmomenten in het leven*, s.e., 2005.

werk. De studie en het onderzoek naar kleine geschiedenissen van het alledaagse leven¹² en het feit dat "de mondelinge geschiedenis als interdisciplinaire methode alomtegenwoordig is"¹³, komen bijdragen over dit soort onderwerpen ten goede. Op het internet vinden we interessante literatuur zoals de bijdrage van Jef De Jaeger, tradities en rituelen worden uitvoerig besproken, maar opnieuw met weinig klemtoon op de kaartjes¹⁴.

Deze werken dienden als inspiratie en soms als basis ter bevraging en ter analysering van de geboortekaarten in het Fonds De Brouwer. Centraal in de latere bespreking van de verschillende thema's staat de stelling van Haeseryn (o.c., p. 189) dat "het grafische document een functie heeft in de maatschappij, waar een traditie leeft. Daarom ook evolueert het document langzaam met de traditie".

De Bruyne werkte met geboortekaartjes die zich voor het grootste deel in haar eigen collectie bevonden, over het corpus van Haeseryn wordt niets gezegd. Weyns bespreekt een beperkt aantal kaarten van eigen familie, vrienden en collega's.

Thema's

We zullen volgende thema's in de toekomstige nummers van Vlaamse Stam verder uitwerken, al dan niet

12 LECA, *Kwestie van Konijnen Verrassende verklaringen voor alledaagse gebruiken*, Davidsfonds, 2016.

13 N. WOUTERS, *Inleiding Mondelinge Geschiedenis in België*, Studietoelichting Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij, eindrapport oktober 2012.

14 J. DE JAEGER, *Rituelen & Tradities Geboorte*, www.jefdejaeger.nl, 2015.

tezamen. Er zijn echter een aantal onderwerpen die we bewust niet behandelen: de typografische, technische drukgegevens, de soorten papier die worden gebruikt... Informatie over de verschillende bestaande of verdwenen uitgeverijen en drukkerijen vallen eveneens buiten onze studie. Toch vermelden we ze in kolom 17 als ze op de kaartjes staan.

Ouders drukken een persoonlijke stempel en doen dit op vele manieren, zo ook door de keuze van gedichten, spreuken, bijbelverzen en zelf gecreëerde poëzie, wat wij rijmelarij hebben betiteld, zonder negatieve bijklank echter! We vinden teksten van Guido Gezelle, Pater Stracke, Wies Moens, Alice Nahon, Toon Hermans, Tagore enz. Dit allemaal om het kind binnen het juiste, het gehoopte psychologische, filosofische 'stramien' te laten starten. Staan deze citaten alleen of vinden ze ook weer een neerslag in de gekozen afbeeldingen?

De sublimatie van het fysieke, vrouwelijke aspect, met het ontwijken van de conceptie en het baren in de tekst, is een ander interessant thema. Welke formulering en terminologie hanteert men inzake geboorte? Het lijkt erop dat vooral in de vroegere jaren van het Fonds De Brouwer dit deel verzwegen wordt, het kadert natuurlijk binnen de tijdsgeest, toch zijn er uitzonderingen die spreken over de gezondheidstoestand van de moeder. Ontdekken we een evolutie?

De genderrelatie is een belangrijk gegeven. Men zou denken dat de rol van de vrouw centraal staat, maar in een heel aantal kaartjes wordt zelfs haar naam niet vermeld, 'verzwegen'. Misschien was dit een vorm van fatsoen, om de vrouw niet zomaar in de publieke ruimte te introduceren of te kijk te zetten.

De ideologische representatie: zo zien we bijvoorbeeld het Vlaamse nationalisme over een bepaalde periode sterk aanwezig, dit blijkt uit de keuze van teksten, afbeeldingen en kunstenaars. Dit geldt uiteraard ook voor de godsdienstige sfeer, Haeseryn (op cit. 193) heeft het over "de verregaande ontkerstening van het Vlaamse land", zien we dat weerspiegeld in het Fonds De Brouwer?

"Standing": is er een correlatie tussen inhoud en sociale klasse, verdient dit misschien onze aandacht over de periode van meer dan vijftig jaar? We kunnen dit natuurlijk alleen maar nagaan in zoverre het beroep van één van de ouders vermeld wordt (meestal een vrij beroep).

Genealogische afbeeldingen en aanverwanten duiken regelmatig op, gaande van de stamboom, de levenslijn, de levensboom, de runetekens (al dan niet met politieke connotaties). Hoe wordt nu juist de gezinsuitbreiding visueel uitgebeeld?

Welke attributen komen in de geboortekaartjes aan bod als icoon of symbool? In overvloed vinden we wiegjes, ooievaars, maar er is natuurlijk meer en zien we een evolutie? Als de ouders in hun boodschap kiezen voor de bewoording "de ooievaar bracht", zijn ze dan ook consequent met de gekozen afbeelding, of staan de twee los van elkaar?

Bekende kunstenaars doken in de kaartjes op, met bepaalde voorkeuren afhankelijk van het decennium; zoals Héléna Scheggia, Monique Martin, James Pennyless (John Permeke), Noreille, Luc Verstraete, Anton Pieck, Berno, Bukac, Jef Boudens, Albert Servaes..., we bespreken enkele van deze 'kunstwerkjes'.

Ten slotte zou een vergelijkende interculturele studie van aankondigingen tussen een aantal Europese landen een interessant studie-onderwerp kunnen zijn, waar we ons (nog) niet aan gewaagd hebben, omdat dit strikt genomen buiten het Fonds De Brouwer valt.

Tabel jaren/aantallen

Geboortekaartjes van het Fonds De Brouwer

jaar	aantal	jaar	aantal	jaar	aantal
1933	1	1960	79	1980	0
1934	1	1961	84	1981	2
1940	1	1962	88	1982	2
1942	1	1963	81	1983	1
1943	3	1964	75	1984	2
1944	2	1965	72	1985	4
1945	2	1966	61	1986	3
1946	0	1967	43	1987	3
1947	9	1968	24	1988	7
1948	13	1969	24	1989	3
1949	19	1970	22	1990	4
1950	23	1971	16	1991	4
1951	37	1972	12	1992	1
1952	19	1973	3	1993	2
1953	41	1974	1	1994	0
1954	48	1975	1	1995	4
1955	57	1976	2	1996	2
1956	62	1977	3	1997	1
1957	78	1978	2	1998	1
1958	80	1979	4	1999	1
1959	88				

Gezocht:

tijdschriftartikels omtrent 'sport en spel' of 'jeugd en onderwijs'

In 2019 zullen twee themanummers van Vlaamse Stam verschijnen, met als thema's 'sport en spel' enerzijds en 'jeugd en onderwijs' anderzijds.

Wil u graag een artikel schrijven voor één van deze themanummers of heeft u reeds een kant-en-klaar tekst voorhanden, laat het ons zeker weten via

redactie@familiekunde-vlaanderen.be. Misschien kent u iemand die een interessant verhaal te vertellen heeft dat aansluit bij de thema's 'sport en spel' of 'jeugd en onderwijs'? Neem dan ook zeker contact op met onze redactie om te vernemen of deze bijdrage kan gepubliceerd worden in één van beide themanummers.